

1. Άυλη πολιτιστική κληρονομιά και πολιτιστική πολιτική - βιώσιμη ανάπτυξη

Η έννοια της 'Άυλης', το πώς αυτή προέκυψε και ποιες έννοιες (π.χ. folklore, folklore studies) πιθανόν μπορεί να υποκαταστήσει, είναι ζητήματα που απασχολούν την επιστημονική κοινότητα. Ουσιαστικά, ο διάλογος εστιάζεται στην ιστορική πορεία εμφάνισης του όρου αλλά και στην αναγκαιότητα καινούριας ονοματοθεσίας αλλά και εννοιολογικού επαναπροσδιορισμού του.

Ο Richard Kurin χρησιμοποιεί τον ορισμό που δίνει η UNESCO για την 'Άυλη' και επιπροσθέτως την προσδιορίζει ως «... τον πολιτισμό που οι άνθρωποι ασκούν ως μέρος της καθημερινής τους ζωής, ... τις πεποιθήσεις και τις προοπτικές, εφήμερων παραστάσεων και εκδηλώσεων, οι οποίες δεν είναι απτά αντικείμενα του πολιτισμού, όπως τα μνημεία, οι πίνακες ζωγραφικής, τα βιβλία ή έτερα αντικείμενα, ... τη βαθύτερη 'πνευματική θεώρηση' μίας πολιτισμικής ομάδας ...». Ο συγκεκριμένος ερευνητής αλλά και άλλοι επιστήμονες θέτουν τους προβληματισμούς τους για θέματα όπως: - η 'κυριότητα των πολιτιστικών αγαθών' (ownership of cultural property) και το ζήτημα των πνευματικών δικαιωμάτων τους (copyrights), καθώς και αν οι πολιτισμικές εκφάνσεις που αναγνωρίζει κάθε κράτος-μέλος μπορούν να μπου σε τέτοιου είδους νομικό καθεστώς και αν ορθώς δίνεται η δυνατότητα στο κράτος-μέλος να ρυθμίζει και να ασκεί νομικό έλεγχο στα στοιχεία 'Άυλης' που έχει αναγνωρίσει αλλά και στην εμπορική τους εκμετάλλευση από άλλους, - η 'κοινωνική και η πολιτιστική πολιτική' (social and cultural policy) των κρατών-μελών με σκοπό την κρατική διαχείριση των στοιχείων 'Άυλης' που ανήκουν στην εθνική τους κληρονομιά, με σκοπό την επιβίωσή τους στον ραγδαίο εκμοντερνισμό των σύγχρονων κοινωνιών και η επίδραση που η εν λόγω πρακτική εν γένει επιφέρει, - η διάκριση μεταξύ 'υλικού & άυλου' (tangible & intangible) στον προσδιορισμό των πολιτισμικών εκφάνσεων και οι προβληματικές που προκαλεί ως προς την καταγραφή και την ανάλυσή τους, - οι περιπτώσεις στοιχείων που δεν αναγνωρίζονται, γιατί συγκρούονται με την ερμηνεία βασικών αρχών της Συμβάσεως περί 'Άυλης', όπως: τα ανθρώπινα δικαιώματα (human rights), ο 'αμοιβαίος σεβασμός' (mutual respect) και η ενεργή βιωσιμότητα (active sustainability), - η λειτουργική προγραμμάτων της UNESCO όπως το 'Masterpieces of the Oral and Intangible Heritage of Humanity' (2001-2005), τα οποία ενίοτε ανάγονται σε εργαλεία για τις 'εθνικές' κυβερνήσεις να διακηρύξουν τον πλούτο της πολιτιστικής

τους κληρονομιάς και όχι να εστιαστούν στα κοινωνικά υποκείμενα και τις πολιτισμικές τους εκφάνσεις

1.1 Άυλη πολιτιστική κληρονομιά και πολιτιστική πολιτική

Η έννοια της Πολιτιστικής Ανάπτυξης για την περιφερειακή και την τοπική αυτοδιοίκηση έγινε ιδιαίτερα αισθητή τις τελευταίες δεκαετίες, με τη συνειδητοποίηση ότι ο στρατηγικός σχεδιασμός για τον Πολιτισμό και την ανάδειξη και αξιοποίηση της τοπικής πολιτιστικής κληρονομιάς έχει πολλαπλασιαστικά οφέλη για την τοπική κοινωνική και οικονομική ανάπτυξη. Σταδιακά και μέσα από σύνθετες διαδικασίες η τοπική αυτοδιοίκηση κάνει έντονη την παρουσία της με δράσεις και ενέργειες στον τομέα του πολιτισμού, με διακριτό αποτέλεσμα (Χρηστάκης, 2016), καθώς βρίσκεται πολύ κοντά στη λαϊκή βάση με αμεσότητα και επίγνωση του γίνεσθαι του τοπικού περιβάλλοντος (Μπιτσάνη, 2002:186), υπό την πίεση, θα μπορούσαμε να πούμε, δραστήριων και ενήμερων πολιτών με επιχειρηματικές βλέψεις στον τομέα αυτό, στο πλαίσιο της σύγχρονης οικονομικής κρίσης.

Στο πλαίσιο αυτό, καθώς οι νέες συνθήκες τοποθετούν την περιφέρεια στο επίκεντρο των εξελίξεων για την ανάπτυξη των πολιτιστικών δραστηριοτήτων στο παγκόσμιο πολιτισμικό γίνεσθαι, αναδεικνύεται η περιφερειακή πολιτική ως σημαντικός παράγοντας για την ανάπτυξη και την εφαρμογή πολιτιστικής πολιτικής (Μπιτσάνη, 2004). Η πολιτιστική πολιτική, η οποία σύμφωνα με την Μπιτσάνη (2004) ορίζεται ως ένα σύστημα σκοπών, μέσων και φορέων που συνδυάζονται σε ένα πρόγραμμα για να επιτύχουν τη γνώση, ενίσχυση και διάδοση του πολιτιστικού φαινομένου μιας κοινότητας για μια δεδομένη χρονική περίοδο, αναδεικνύεται ζωτικής σημασίας για την αξιοποίηση της πολιτιστικής κληρονομιάς και της τοπικής ανάπτυξης. Η περιφερειακή πολιτική αναδεικνύει την πολιτιστική ταυτότητα, αποτελώντας ταυτόχρονα ανοιχτό πεδίο διαμόρφωσης πολιτιστικών πολιτικών, οι οποίες θα συγχρονίζονται με τις διεθνείς τάσεις στους τομείς διαχείρισης των πολιτιστικών δραστηριοτήτων, με στόχο την πολιτιστική πρόοδο, (Μπιτσάνη, 2004:118-119, και, Hirst, Thompson, 2000), την οικονομική και πολιτιστική ανάπτυξη και ιδιαίτερα στην αύξηση της παραγωγικής ικανότητας και στις μεταρρυθμιστικές πολιτικές ώστε να εξασφαλίζεται μια συνεχής βελτίωση διαβίωσης του πληθυσμού της περιφέρειας (Μπιτσάνη, 2008).

Η αποτελεσματικότητα της πολιτιστικής πολιτικής, εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από τη σύνδεσή της με την τοπική παραγωγή, τις τοπικές πολιτιστικές βιομηχανίες, και την συμμετοχή των κατοίκων, στο πλαίσιο των αρχών της πολιτιστικής δημοκρατίας, όπου η διαδικασία συμμετοχής στα πολιτιστικά δρώμενα έχει, επί της ουσίας, μεγαλύτερη σημασία από τα αποτελέσματα (Μπιτσάνη, 2002:192,193). Και ασφαλώς, σύμφωνα με την (Μπιτσάνη, 2002:313,314) «...για να καταστούν αποδοτικοί οι μηχανισμοί της τοπικής αυτοδιοίκησης όσον αφορά την παρέμβασή τους στην πολιτιστική ανάπτυξη, πρέπει να επικεντρώσουν τις δυνάμεις τους στην παραγωγή δράσεων ποιοτικού περισσότερο παρά ποσοτικού χαρακτήρα, ώστε το εγχείρημα αφύπνισης και ενεργοποίησης των πολιτών να επιφέρει τα επιθυμητά αποτελέσματα.

Η υλοποίηση του οράματος της Πολιτιστικής Πολιτικής αναδεικνύει τον κομβικό ρόλο της τοπικής αυτοδιοίκησης που πρακτικά οδηγεί στην προσέλκυση επενδύσεων και επισκεπτών, που θα συμβάλουν στην κοινωνική ανάπτυξη και τη δημιουργία εξειδίκευσης και απασχόλησης (Χρηστάκης, 2016), την προώθηση της πολιτιστικής επικοινωνίας με ξένες χώρες και τη βελτίωση της πολιτιστικής εικόνας του τόπου διεθνώς (Δρακάκη, 2013), με στόχο την τοπική ανάπτυξη μέσω του πολιτιστικού τουρισμού.

Καθώς στον πολιτιστικό τουρισμό υπάρχει μια μετατόπιση «από την μονοδιάστατη οπτική περιήγηση και οπτική συμβολική κατανάλωση της υλικής κληρονομιάς ... στην περιήγηση σε βιώματα και αισθήσεις που προσδιορίζουν την άυλη κληρονομιά...» (Νάζου, 2015), η Άυλη Πολιτιστική Κληρονομιά αναδεικνύεται ως βασικός παράγοντας της ανάπτυξης του πολιτιστικού τουρισμού, καθώς είναι μια έκφραση της πολιτισμικής ποικιλομορφίας που μπορεί να προάγει την πνευματική, συναισθηματική και συμπεριφορική συμμετοχή σε πολλά επίπεδα, μεταφέροντας έτσι την αίσθηση της κληρονομιάς στην επόμενη γενιά, καθώς οι τοπικές κοινότητες καθορίζουν ποιο στοιχείο της έχει σημασία ώστε να αξιοποιηθεί, με βάση τα οφέλη που απορρέουν από αυτή (οικονομικά, περιβαλλοντικά, κοινωνικά και πολιτιστικά) (Dang and Phuong, 2017).

Η Άυλη Πολιτιστική Κληρονομιά αποτελεί συγκριτικό πλεονέκτημα των κοινοτήτων, καθώς λειτουργεί ως μέσο για παγκόσμια προβολή του τόπου και προσέλκυση τουριστών με τη δημιουργία μιας ταυτότητας (brand name), η οποία συνδυάζει την ιστορία, τον πολιτισμό, την παράδοση, τη φύση, τον άνθρωπο και τα τοπικά προϊόντα (Αλιβιζάτου κ.ά., 2015). Για να επιτευχθεί η προβολή των στοιχείων της Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς ενός τόπου, απαιτείται επικοινωνιακή

στρατηγική (διοργάνωση πολιτιστικών εκδηλώσεων, μέσα κοινωνικής δικτύωσης, ιστοσελίδες, εκθέσεις, ΜΜΕ, ενημερωτικά φυλλάδια, διοργάνωση εκπαιδευτικών προγραμμάτων, δελτία τύπου, διαφημιστικά μηνύματα, περιοδικά, εκδόσεις) καθώς επίσης και η ένταξη των στοιχείων της Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς στον αντιπροσωπευτικό κατάλογο Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς της Unesco (Καστόρας, 2002:77, και, Αγοραστάκης, 2012:7), καθιστώντας τους κατοίκους και τους επισκέπτες της περιοχής μετόχους και πολλαπλασιαστές της, συμβάλλοντας στην βιώσιμη κοινωνική και οικονομική ανάπτυξη του τόπου (Χρηστάκης, 2016).

Αποτελώντας ένα από τα σημαντικότερα κεφάλαια ενός τόπου, η Άυλη Πολιτιστική Κληρονομιά, λειτουργεί καταλυτικά σε κοινωνικό και οικονομικό επίπεδο, συνεισφέροντας στην αύξηση της απασχόλησης, την αύξηση των επενδύσεων στην έρευνα και στην ανάπτυξη, τη βελτίωση του επιπέδου της εκπαίδευσης και του κοινωνικού αποκλεισμού καθώς και στην ενδυνάμωση των δεσμών με τα άλλα έθνη (Μανωλοπούλου, 2013). Δεδομένου ότι βασικός στόχος εκτός των άλλων, είναι η ανάπτυξη του πολιτιστικού τουρισμού, ο οποίος στη σύγχρονη εποχή της οικονομικής κρίσης και μάλιστα σε ένα έντονα ανταγωνιστικό τοπίο, προκύπτει, ως προσφορά και ζήτηση (Κωστάκης, χ.χ.:3), μία ευέλικτη και καινοτόμα πολιτιστική πολιτική θα οδηγήσει στην αύξηση των θετικών επιπτώσεων στην τοπική και περιφερειακή ανάπτυξη οι οποίες είναι ποικίλες.

Και εδώ μπορούμε να επισημάνουμε την αξία των στοιχείων της πολιτιστικής κληρονομιάς και της πολιτιστικής ταυτότητας, κάθε περιοχής, αλλά και της σύγχρονης πολιτιστικής παραγωγής, ως πολιτιστικών πόρων (Δρακάκη, 2013), που μπορούν να εξασφαλίσουν μεγαλύτερα οφέλη, καθώς οι πολιτιστικοί τουρίστες συνήθως είναι περισσότερο μορφωμένοι από τον μέσο όρο και σχετικά ευκατάστατοι, και σύμφωνα με την Μπιτσάνη (2004:209), καταναλώνουν πολιτισμικά προϊόντα, δεκαπλάσια σε αριθμό σε σχέση με τους τουρίστες μαζικού τουρισμού, αποτελώντας δυνατό εργαλείο της πολιτιστικής πολιτικής για την τοπική και περιφερειακή ανάπτυξη.

Στόχος της πολιτιστικής πολιτικής, λοιπόν, είναι η ευαισθητοποίηση και η γνώση του κοινού σχετικά με τον αναπτυξιακό ρόλο και τη συμβολή της πολιτιστικής κληρονομιάς στη βιώσιμη ανάπτυξη και στη δημιουργία κοινωνικών πρωτοβουλιών για την οικοδόμηση νέων καινοτόμων επιχειρηματικών πρωτοβουλιών επένδυσης στην τοπική και περιφερειακή πολιτιστική κληρονομιά, με φόντο ένα ελκυστικό περιβάλλον τόσο για τους κατοίκους όσο για τους επισκέπτες (Μέργος και Πατσαβός, 2017:382).

1.2 Άυλη πολιτιστική κληρονομιά και τοπική βιώσιμη ανάπτυξη

Βιώσιμη (αειφόρος) ανάπτυξη, σύμφωνα με το Διεθνές Ινστιτούτο Βιώσιμης Ανάπτυξης IISD (2018), είναι η ανάπτυξη που ανταποκρίνεται στις ανάγκες του παρόντος χωρίς να διακυβεύεται η ικανότητα των μελλοντικών γενεών να ικανοποιούν τις δικές τους ανάγκες και αποτελεί απαίτηση της εποχής. Οι βασικές έννοιες της βιώσιμης ανάπτυξης είναι αφενός η κάλυψη των αναγκών και η βελτίωση της ποιότητας της ζωής και αφετέρου οι περιορισμοί ώστε να μην εξαντληθεί η δυνατότητα του περιβάλλοντος να ανταποκριθεί στις ανάγκες του παρόντος αλλά και στις μελλοντικές ανάγκες.

Η έννοια της βιώσιμης ανάπτυξης, όπου κυριαρχούσαν το περιβάλλον και η οικονομία, διευρύνθηκε στο πλαίσιο της πολιτισμοκεντρικής ανάπτυξης και του ρόλου που διαδραματίζει πλέον ο πολιτισμός και τα κοινωνικά θέματα. Οι τέσσερις διαστάσεις της βιώσιμης ανάπτυξης, περιβάλλον-οικονομία-κοινωνία και πολιτισμός καθορίζουν μια νέα συγκεκριμένη προσέγγιση για τη διαφύλαξη της κληρονομιάς. Η διαπίστωση ότι η πολιτιστική κληρονομιά δεν αποτελεί απλά μνήμη ή πολιτιστική αναφορά, οδήγησε στην ουσιαστικότερη διαχείρισή της, ώστε να ενταχθεί στο σύγχρονο γίγνεσθαι, καθόσον λειτουργεί ως κινητήρια δύναμη για το εμπόριο, τις επιχειρήσεις, την ψυχαγωγία και την εκπαιδευτική πολιτική. Η συνειδητοποίηση της αναγκαιότητας για βιώσιμη ανάπτυξη, έφερε την έννοια της πολιτιστικής κληρονομιάς σε μια άλλη διάσταση, ταυτίζοντάς την με την οικονομία, το περιβάλλον και την κοινωνία, και οι σχεδιασμοί πλέον γίνονται με το συσχετισμό όλων. Ωστόσο για να επιτευχθούν οι στόχοι αυτοί, απαιτείται ορθός τρόπος διακυβέρνησης και κυρίως εκπαίδευση για τη διαφώτιση μελλοντικών παγκόσμιων στρατηγικών (Heritage, 2010).

Ο πολιτισμός, λοιπόν, τοποθετείται στον πυρήνα των πολιτικών για τη βιώσιμη ανάπτυξη, οικονομική, περιβαλλοντική, κοινωνική, καθώς προσφέρει στις κοινωνίες, που ταλανίζονται σήμερα από οικονομικά, μεταναστευτικά, περιβαλλοντικά, δημογραφικά προβλήματα, μια ολιστική αναπτυξιακή και κυρίως, ανθρωπιστική θεώρηση.

Οι πρώτες αναφορές για τη διασύνδεση του πολιτισμού με τη βιώσιμη ανάπτυξη εμφανίζονται στη διεθνή βιβλιογραφία στις αρχές του 21^{ου} αι.. Ο πολιτισμός

θεωρήθηκε ως ο τέταρτος πυλώνας της βιωσιμότητας και επισημάνθηκε ο ουσιαστικός ρόλος του στον δημόσιο σχεδιασμό και την αναπτυξιακή προοπτική, διασφαλίζοντας την ευημερία, τη δημιουργικότητα, την ποικιλομορφία και την καινοτομία (Hawkes, 2001:4-25).

Ο ρόλος του πολιτισμού στη βιώσιμη ανάπτυξη αναγνωρίστηκε ρητά στη Διεθνή Σύμβαση της UNESCO το 2005 προϋποθέτοντας την προστασία και την προώθηση της πολυμορφίας των πολιτιστικών εκφράσεων προς όφελος των γενεών διαχρονικά. Επίσης, η πολιτιστική βιωσιμότητα πρέπει να εξασφαλίζει ισότητα πρόσβασης στην πολιτιστική παραγωγή, συμμετοχή σε όλα τα μέλη μιας κοινωνίας, δίκαια και χωρίς αποκλεισμούς, προστασία της πολιτιστικής ποικιλομορφίας κατά τη διαδικασία της οικονομικής, κοινωνικής και πολιτιστικής ανάπτυξης, και προφύλαξη της πολιτιστικής κληρονομιάς, με ολιστική προσέγγιση, με διασύνδεση δηλαδή όλων των πυλώνων ανάπτυξης (Throsby, 2010:195).

Η πολιτισμοκεντρική αντίληψη για την βιώσιμη ανάπτυξη, εκτός από τα οικονομικά οφέλη, περιλαμβάνει και οφέλη όπως η κοινωνική ενσωμάτωση, η ελαστικότητα, η καινοτομία, η δημιουργικότητα και η επιχειρηματικότητα. Και καθώς σχετίζεται με τις ανάγκες των ανθρώπων, η ανθρωποκεντρική προσέγγιση για την ανάπτυξη εκτιμάται ότι θα είναι πιο αποτελεσματική στην προσπάθεια δημιουργίας βιώσιμων εσόδων για κοινωνική και οικονομική ευημερία. Επίσης πρέπει να υπάρχει μέριμνα για την προστασία ευάλωτων πολιτιστικών αγαθών, τα οποία αποτελούν μοναδικό και μη ανανεώσιμο πολιτιστικό κεφάλαιο. Οι παραδοσιακές γνώσεις και πρακτικές πρέπει να εντάσσονται στο βιώσιμο περιβάλλον με σύζευξη παραδοσιακών πρακτικών και νέας τεχνολογίας. Και ασφαλώς ευνόητη είναι η προώθηση διαπολιτισμικού διαλόγου για την ενίσχυση της κοινωνικής συνοχής και δημιουργίας ευνοϊκού αναπτυξιακού περιβάλλοντος (UNESCO, 2012:4,7)

Στο πλαίσιο αυτό, η περιβαλλοντική διάσταση περιλαμβάνει την προστασία του περιβάλλοντος, στην οποία εντάσσεται ο πολιτισμός, δεδομένου ότι το περιβάλλον είναι και φυσικό και πολιτισμικό (ή ανθρωπογενές). Η οικονομική διάσταση αφορά στην οικονομική ευημερία, στο υψηλό επίπεδο ζωής, στην πλήρη απασχόληση και στην ποιότητα εργασίας, στην οποία μπορεί να ενταχθεί ο πολιτισμός, καθώς είναι εν δυνάμει πλουτοπαραγωγική πηγή από την τουριστική αξιοποίηση (πολιτιστικός τουρισμός) και την προβολή (branding) και μπορεί να λειτουργήσει ως πόρος κι ως μέσο βελτίωσης της ποιότητας ζωής της κοινωνίας. Η κοινωνική διάσταση βασίζεται στην κοινωνική δικαιοσύνη και συνοχή και κοινωνική ένταξη, και στοχεύει στην

προώθηση μιας δημοκρατικής, υγιούς, ασφαλούς και δίκαιης κοινωνίας, στο σεβασμό των θεμελιωδών δικαιωμάτων και την πολιτισμική ποικιλομορφία, διασφαλίζει την ισότητα των ανθρώπων και καταπολεμά κάθε μορφή διάκρισης. Ο πολιτισμός εντάσσεται στην κοινωνική διάσταση της βιώσιμης ανάπτυξης καθόσον αποτελεί κοινωνική δημιουργία και αφορά πρωτίστως την τοπική κοινωνία και μπορεί να λειτουργήσει διδακτικά/εκπαιδευτικά, ψυχαγωγικά και αλλά και ως μέσο εξασφάλισης της επικοινωνίας και συνεργασίας μεταξύ των διαφορετικών κοινωνικών ομάδων, στο πλαίσιο της κοινωνικής αποδοχής (Πούλιος, 2015:16,17).

Η έννοια της βιωσιμότητας διατρέχει τη Σύμβαση Unesco 2003 και είναι σε άμεση συνάρτηση με την έννοια της διαφύλαξης, με κυρίαρχο στοιχείο την προστασία της Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς και τη μετάδοσή της στις επόμενες γενιές. Αποτελεί, δηλαδή, πολιτιστικό απόθεμα και παραγωγικό αγαθό, αφενός προς όφελος της κοινωνίας και αφετέρου πρέπει να διαφυλαχθεί ώστε να μην αλλοιωθεί η τοπική του σημασία και η σχέση τους με τις τοπικές κοινότητες (Αλιβιζάτου, κ.ά., 2015:58).

Πολλές φορές η έννοια της «βιωσιμότητας» έρχεται σε αντίθεση με την έννοια της «διαφύλαξης» καθώς η προώθηση του πολιτιστικού αποθέματος για οικονομική του αξιοποίηση έρχεται σε αντίθεση με τις προσπάθειες προστασίας του, γεγονός που καθιστά απαραίτητη την ισορροπία των δύο τάσεων, προϋποθέτοντας τη συνεργασία κρατικών, μη κρατικών οργανισμών και τοπικών κοινοτήτων. Ωστόσο, σύμφωνα με τους Bendix, (2009) και Kirshenblatt-Gimblett, (2004), η διαδικασία διαφύλαξης και προστασίας της άυλης κληρονομιάς που έχει καθορίσει τα τελευταία χρόνια η Unesco αποτελεί μορφή της παγκοσμιοποίησης, εκθέτοντάς την ουσιαστικά στο σύγχρονο καπιταλιστικό τρόπο ζωής ως ένα ακόμα καταναλωτικό αγαθό, αν και κατά γενική παραδοχή, η εμπορευματοποίηση της παράδοσης έχει δημιουργήσει μια τοπική οικονομία με σημαντικά οφέλη για την τοπική κοινωνία.

Η αντίληψη αυτή, εκτός των άλλων, οδήγησε στον ενθουσιασμό των κρατών/μελών να προβάλλουν τις τοπικές τους παραδόσεις παγκοσμίως αλλά και σε διεθνή ανταγωνισμό σχετικά με το ποια χώρα θα έχει τις περισσότερες αναρτήσεις, διαδικασία η οποία κινήθηκε κυρίως από κρατικούς μηχανισμούς, δίνοντας βαρύτητα στις πολιτικές και οικονομικές διαστάσεις της επίσημης αναγνώρισης, παραβλέποντας τη συμμετοχή και την πρωτοβουλία της τοπικής κοινότητας στα μέτρα καταγραφής και διαφύλαξης (Cooke & Kothari, 2001). Αυτό έχει ως συνέπεια, να προωθείται μια εξωτερική εικόνα των παραδοσιακών εκφράσεων, ως εμπορεύσιμων προϊόντων, οι οποίες σε πολλές περιπτώσεις έχουν χάσει τη λειτουργική τους σχέση με τις τοπικές

κοινότητες και δεν αποτελούν πηγαία εκδήλωση πολιτισμικής ταυτότητας (Bendix, 2009). Για να αντιμετωπίσει αυτήν την κατάσταση, τα τελευταία χρόνια μετά την υιοθέτηση των Επιχειρησιακών Οδηγιών η Unesco έχει αναλάβει την οργάνωση μιας σειράς σεμιναρίων στα τοπικά γραφεία του οργανισμού, τα οποία σκοπό έχουν την ενδυνάμωση και την επαγρύπνηση των τοπικών κοινοτήτων (Αλιβιζάτου, κ.ά., 2015:60).

Αναδεικνύεται, λοιπόν, η συμβολή της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς στη βιώσιμη οικονομική ανάπτυξη μέσω της δημιουργίας ταυτότητας ενός τόπου, καθώς αναγνωρίζεται ως αυτοτελής οικονομικός κλάδος, που χρησιμοποιεί πόρους, παράγει προϊόντα και ενθαρρύνει τις αναπτυξιακές δραστηριότητες και την επιχειρηματικότητα, δημιουργεί απασχόληση και κέρδη. Επιβραβεύεται έτσι η μετακίνηση της διαχείρισης από τη στατική συντήρηση και αναλλοίωτη διατήρηση της πολιτιστικής κληρονομιάς προς τη διατηρήσιμη χρήση της και τη διαχείριση της αλλαγής με την ένταξή της στην κοινωνική και στην οικονομική ζωή, και εξάλλου από τη δημιουργία εισοδήματος χρηματοδοτείται η συντήρηση, η λειτουργία και η διατήρησή της (Μέργος και Πατσαβός, 2017:380,381).

Ωστόσο για να επιτευχθεί η επιθυμητή βιώσιμη ανάπτυξη, θα πρέπει να υπάρχει ορθολογικός και συμμετοχικός σχεδιασμός, ισχυρό θεσμικό πλαίσιο, χρήση των νέων τεχνολογιών, ευαισθητοποίηση της τοπικής κοινωνίας σε θέματα περιβαλλοντικής και πολιτιστικής εκπαίδευσης, συνεργασία όλων των φορέων και επιχειρηματιών, με στόχο πάντοτε τη διατήρηση της οικολογικής ισορροπίας (Λιναρδάτου, 2008:81), στο πλαίσιο των ακολουθούμενων πολιτικών της πολιτισμοκεντρικής προσέγγισης της ανάπτυξης, μέσω του πολιτιστικού τουρισμού.

2. Διαχείριση Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς - Σύμβαση της UNESCO 2003 για τη Διαφύλαξη της Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς της Ανθρωπότητας

2.1. Τα κριτήρια ένταξης στον Παγκόσμιο Κατάλογο UNESCO της Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς (Intangible Cultural Heritage)

Από το 1997 η διαπίστωση ότι πολλά από τα στοιχεία της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς κινδυνεύουν με εξαφάνιση και ότι απειλείται η διατήρηση της πολιτισμικής πολυμορφίας και διαφορετικότητας, εξαιτίας της παγκοσμιοποίησης, της πολιτιστικής ομογενοποίησης και αφομοίωσης, της ανάπτυξης του τουρισμού, της

υποβάθμισης του περιβάλλοντος, της αστυφιλίας, των ένοπλων συρράξεων και της επιρροής από τα σύγχρονα ΜΜΕ, κινητοποίησε τη διεθνή κοινότητα για τη διαφύλαξη της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς. (Κύρκος, 2008). Η Unesco ανέλαβε την δημιουργία ενός θεσμικού πλαισίου προστασίας της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς διασφαλίζοντας τη βιωσιμότητά της και τον Οκτώβριο του 2003 υιοθέτησε τη σχετική Σύμβαση του 2003 (Κύρκος, 2008).

Το σώμα της Γενικής Διάσκεψης αφού αξιολόγησε τις επικρατούσες συνθήκες, διέκρινε την αναγκαιότητα θεσμοθέτησης της 'Άυλης' όσον αφορά την ευαισθητοποίηση ως προς την σημασία της σε τοπικό, περιφερειακό, εθνικό και παγκόσμιο επίπεδο, την παροχή διεθνούς βοήθειας και τεχνογνωσίας για την καταγραφή και την προβολή της και την ενθάρρυνση του αμοιβαίου σεβασμού και της συνεργασίας ανάμεσα στους λαούς μέσω της ενημέρωσης και της εκπαίδευσης.

Σύμφωνα με τη Σύμβαση του Unesco 2003, η Άυλη Πολιτιστική κληρονομιά, επονομαζόμενη και «ζωντανή παράδοση», περιλαμβάνει πρακτικές, αναπαραστάσεις, εκφράσεις, γνώσεις, ικανότητες, τεχνικές, χειροτεχνήματα, αντικείμενα και πολιτισμικούς χώρους που συνδέονται με αυτές, προφορικές παραδόσεις, παραστατικές τέχνες, δρώμενα και εορταστικές δραστηριότητες, γνώση της φύσης και του σύμπαντος και παραδοσιακή τεχνογνωσία, τις οποίες οι κοινότητες, οι ομάδες ή τα άτομα αναγνωρίζουν ότι αποτελούν μέρος της πολιτιστικής κληρονομιάς τους. Αυτή η άυλη κληρονομιά που μεταδίδεται από γενιά σε γενιά συνεχώς μεταβάλλεται σε σχέση με το περιβάλλον, τη φύση και την ιστορία, και ενισχύει την ταυτότητα και τη συνοχή των κοινοτήτων, προωθώντας τον σεβασμό για την πολιτισμική διαφορετικότητα και την ανθρώπινη δημιουργικότητα» (Unesco, 2003).

Η έννοια της διαφύλαξης της Άυλης Πολιτιστικής κληρονομιάς, περιλαμβάνει μέτρα που εξασφαλίζουν τη βιωσιμότητά της και, μεταξύ άλλων, τον καθορισμό, την τεκμηρίωση, την έρευνα, τη διατήρηση, την προστασία, την προώθηση και τη μετάδοση διαμέσου επίσημης και ανεπίσημης εκπαίδευσης, καθώς και την αναζωογόνησή της. (Unesco, 2003). Ουσιαστικά, η Σύμβαση Unesco 2003 καινοτομεί σε σχέση με τις προηγούμενες συμβάσεις της Unesco, όπου η προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς είναι ευθύνη των κυβερνήσεων και των σχετικών εμπειρογνομώνων, καθώς αναγνωρίζει τον πρωταρχικό ρόλο τον οποίο διαδραματίζουν οι τοπικές κοινότητες ως φορείς μετάδοσης και προστασίας της προφορικής γνώσης και παράδοσης, η συμμετοχή των οποίων καλείται να γίνει προϋπόθεση σε όλα τα στάδια της διαφύλαξης.

Η Σύμβαση Unesco 2003 προσφέρει ένα πλαίσιο διαφύλαξης όλων των εκφράσεων της Άυλης Πολιτιστικής κληρονομιάς, δίνοντας έμφαση στη δημιουργική συνέχιση της παράδοσης μέσω της ευαισθητοποίησης της τοπικής κοινωνίας, χωρίς άμεση αναφορά στο θέμα της αξίας ή της αυθεντικότητας των πολιτιστικών παραδόσεων. Περιλαμβάνει δραστηριότητες που αποσκοπούν στη δημιουργική συνέχιση της άυλης κληρονομιάς, η οποία έγκειται στο κατά πόσο η τοπική κοινωνία, με την υποστήριξη του κράτους και μη κρατικών οργανισμών, είναι σε θέση να τη μεταδώσει στις επόμενες γενιές, ανεξάρτητα από υφιστάμενες αλλαγές. Η διαφύλαξη της Άυλης Πολιτιστικής κληρονομιάς αφορά ένα αρκετά σύνθετο σύνολο δραστηριοτήτων, οι οποίες συνδυάζουν τεχνικές γνώσεις καταγραφής και έρευνας με τη συμμετοχή της τοπικής κοινωνίας, με τη διαμεσολάβηση του κράτους, σχετικών οργανισμών και τεχνικών φορέων (Jacobs, 2014).

Για να καταστεί η άυλη πολιτιστική κληρονομιά περισσότερο αντιληπτή, για την καλύτερη επίγνωση της σημασίας της και την ενθάρρυνση του διαλόγου με σεβασμό στην πολιτισμική πολυμορφία, η Unesco, καθιέρωσε, σε διεθνές επίπεδο, όπως προβλέπεται από τη Σύμβαση Unesco 2003, τη δημιουργία δύο καταλόγων, τον Αντιπροσωπευτικό κατάλογο της ΑΠΚ της ανθρωπότητας, και τον κατάλογο Άυλης Πολιτιστικής κληρονομιάς Επείγουσας Διαφύλαξης και ενός μητρώου, στα οποία εγγράφονται στοιχεία της ΑΠΚ βάσει καθορισμένων από τη Σύμβαση 2003 κριτηρίων. Επίσης από τη σύμβαση προβλέπεται η δημιουργία διεθνούς ταμείου ενίσχυσης εκφράσεων και φορέων άυλης κληρονομιάς, το οποίο αποσκοπεί στη στήριξη των παραδοσιακών κοινοτήτων και δημιουργών (Αλιβιζάτου, κ.ά, 2015:58).

Η εγγραφή στον Αντιπροσωπευτικό Κατάλογο της Άυλης Πολιτιστικής κληρονομιάς της Ανθρωπότητας της Unesco, έχει ιδιαίτερη σημασία, καθόσον η κατοχύρωση του πολιτιστικού στοιχείου ως εθνικού πολιτισμικού κεφαλαίου και η περαιτέρω προβολή και ανάδειξή του, δημιουργεί ταυτότητα ενός τόπου (brand name), και με κατάλληλες δράσεις, εξασφαλίζει κοινωνική και οικονομική ανάπτυξη τοπικά και περιφεριακά (δημιουργία επιχειρηματικότητας και ανάπτυξη του τουρισμού) και μπορεί μάλιστα να λειτουργήσει ως πιλοτικό μοντέλο ανάπτυξης και πρότυπο καλής πρακτικής για άλλες περιοχές (Αλιβιζάτου, κ.ά, 2015:56,66).

Επίσης, σύμφωνα με τη Σύμβαση UNESCO 2003 τα κράτη μέλη υποχρεούνται να δημιουργήσουν εθνικούς καταλόγους καταγραφής (εθνικό ευρετήριο) στοιχείων Άυλης Πολιτιστικής κληρονομιάς στην επικράτειά τους, οι οποίοι συντάσσονται συνήθως από ειδικά καταρτισμένους ερευνητές.

Η Ελλάδα υιοθέτησε τη σύμβαση Unesco (2003), το 2006, και την κύρωσε με το Ν. 3521/2006, συμπληρώνοντας έτσι το Ν. 3028/2002. Για την εφαρμογή της Σύμβασης υπεύθυνο είναι το Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού και, συγκεκριμένα, η Δ/ση Νεότερης Πολιτιστικής Κληρονομιάς, που χαράσσει τις βασικές γραμμές της εθνικής πολιτικής για τη διαφύλαξη και την ανάδειξη της Άυλης Πολιτιστικής κληρονομιάς και σχεδιάζει και πραγματοποιεί σειρά δράσεων για την ενημέρωση σχετικά με τους σκοπούς της Σύμβασης, αναδεικνύοντας τη σκοπιμότητα και τα οφέλη για τις τοπικές κοινωνίες από τη διασύνδεση της Άυλης Πολιτιστικής κληρονομιάς με τη βιώσιμη ανάπτυξη (<http://ayla.culture.gr/introduction/>).

Σε γενικές γραμμές, η επίσημη ελληνική συμμετοχή στον διεθνή διάλογο για τη διαφύλαξη της Άυλης Πολιτιστικής κληρονομιάς είναι σχετικά περιορισμένη, καθόσον το μεγαλύτερο ποσοστό των διαθέσιμων κρατικών πόρων για την πολιτιστική κληρονομιά καλύπτει προγράμματα για προστασία και έρευνα αρχαιολογικών χώρων και μνημείων (Αλιβιζάτου, κ.ά, 2015:61,62).

Με τη Σύμβαση της UNESCO, ως ‘Άυλη Πολιτιστική Κληρονομιά’ ορίζεται «η άυλη πολιτισμική ‘δομή’ όλων των κοινωνικών δραστηριοτήτων. Οι δραστηριότητες αυτές αφορούν δομές όπως εθιμικές πρακτικές, τελετουργικές αναπαραστάσεις, λαϊκές παραστατικές τέχνες, προφορικές παραδόσεις, τοπικές γνώσεις, εκφράσεις και τεχνικές που σχετίζονται, είτε με την φύση, είτε με τις τοπικές επαγγελματικές και οικοτεχνικές ενασχολήσεις (εργαλεία, χρηστικά αντικείμενα, χειροτεχνήματα και οι συναφείς χώροι δραστηριοποίησης)», όπως προαναφέρθηκε .

Βασικά κριτήρια για να χαρακτηριστεί ως Στοιχείο ‘Άυλης’ μία δραστηριότητα είναι οι τοπικές κοινότητες να την αναγνωρίζουν ως μέρος της πολιτισμικής τους κληρονομιάς και της συλλογικής τους ταυτότητας και να είναι ενεργή και λειτουργική δραστηριότητα της κοινότητας με συνεχή αναδιαμόρφωσή της σε σχέση με το περιβάλλον, την ιστορία, τις επικρατούσες συνθήκες. Επιπροσθέτως πρέπει να αποτελεί συμπεριληπτική πολιτισμική έκφραση, είτε μεμονωμένων ατόμων ή ενός τμήματος μίας κοινότητας, είτε ενός συνόλου κοινοτήτων (εθνοτικές ομάδες, ομάδες που εντάσσονται σε ευρύτερες πολιτισμικές περιοχές), είτε μίας κοινής πρακτικής (π.χ. η τέχνη της ξερολιθιάς) και να εκφράζει την αντιπροσωπευτική γνώση μίας τουλάχιστον κοινωνικής ομάδας (π.χ. Σφουγγαράδες της Καλύμνου), ή ενός συνόλου τους (Καλλιέργεια Μαστιχόδεντρων στα Μαστιχοχώρια της Χίου), ή έστω και κάποιων μεμονωμένων ατόμων (Αγγειοπλάστες Σίφνου).

Η Σύμβαση υποχρεώνει τα κράτη-μέλη της να ενεργοποιηθούν ως προς την

προστασία και την ευαισθητοποίηση των πολιτισμικών εκφάνσεων που αποτελούν στοιχεία 'Αυλης'. Πιο συγκεκριμένα στη Σύμβαση αναφέρονται οι εξής απαιτήσεις σχετικά με την προστασία στοιχείων 'Αυλης': α) λήψη απαραίτητων μέτρων για την προστασία τους στην επικράτεια κάθε κράτους-μέλους, β) προσδιορισμός και καθορισμός τους σε εθνικό επίπεδο μέσω της σύνταξης καταλόγων και σε διεθνές μέσω της αναγνώρισής τους (Εθνικά Ευρετήρια 'Αυλης'. Αναφορικά με την ευαισθητοποίηση σχετικά με τα στοιχεία 'Αυλης' κάθε κράτος-μέλος δεσμεύεται βάσει της Σύμβασης να διασφαλίζει την αναγνώριση, το σεβασμό και την ενίσχυσή τους (προγράμματα κατάρτισης / δραστηριότητες ανάπτυξης ικανοτήτων / άτυπα μέσα μεταβίβασης γνώσεων, που να απευθύνονται σε εκπαιδευτικούς, νέους, τοπικές κοινότητες, ενδιαφερόμενες ομάδες). Παράλληλα είναι υποχρεωμένο να ενημερώνει την κοινή γνώμη για τους κινδύνους που τα απειλούν, καθώς και να προωθεί την εκπαίδευση και την προστασία των απαραίτητων φυσικών χώρων και των τόπων μνήμης για την έκφρασή τους.

Εθνικά Ευρετήρια

Στον Αντιπροσωπευτικό Κατάλογο Στοιχείων 'Αυλης' της UNESCO μπορούν να ενταχθούν στοιχεία από κάθε κράτος-μέλος της, εφόσον όμως υποβληθεί για κάθε στοιχείο ο σχετικός φάκελος με τις κάτωθι προϋποθέσεις: α) το στοιχείο να αποτελεί Άυλη Πολιτιστική Κληρονομιά όπως ορίζεται στη Σύμβαση, β) η εγγραφή του στοιχείου να συμβάλει στην προβολή και στην ευαισθητοποίηση για το ρόλο της 'Αυλης' στην παγκόσμια πολιτισμική ποικιλομορφία, γ) να προτείνονται μέτρα για την ανάδειξη και την προστασία του στοιχείου, δ) να διαφαίνεται η άμεση συμμετοχή της κοινότητας στην κατάρτιση του φακέλου και ε) το στοιχείο να συμπεριλαμβάνεται στο Εθνικό Ευρετήριο 'Αυλης' του κράτους-μέλους που υποβάλει το φάκελο.⁵¹

Τα Εθνικά Ευρετήρια ορίζονται από την UNESCO ως σημαντική πρακτική προστασίας της 'Αυλης'.

Η δημιουργία τους γίνεται με την κατάθεση και την αναγνώριση από τις Εθνικές Επιτροπές φακέλων με στοιχεία 'Αυλης', τα οποία συντάσσονται με τη συμμετοχή των κοινωνικών ομάδων που ασκούν τα εκάστοτε στοιχεία. Απαραίτητη προϋπόθεση είναι οι εκάστοτε κοινωνικές ομάδες να επιθυμούν οι πολιτισμικές τους εκφάνσεις να καταγραφούν και να ενταχθούν στα Εθνικά Ευρετήρια. Για το λόγο αυτό είναι απαραίτητο στους φακέλους καταγραφής στοιχείων 'Αυλης' που εισάγονται να γίνεται

σωστή ταυτοποίηση των κοινωνικών ομάδων (κοινότητες, κοινοτικές ομάδες, μεμονωμένα άτομα) και των εκπροσώπων τους και να

εξασφαλίζεται ότι οι κοινωνικές ομάδες αναγνωρίζουν και εκείνες ως στοιχείο 'Αυλής' τους το καταγραφέν στοιχείο. Επιπροσθέτως πρέπει να αποτυπώνεται εγγράφως η συγκατάθεσή τους για την καταγραφή των στοιχείων που ασκούν και να υπάρχει η γραπτή συναίνεσή τους για τους φορείς (οργανισμοί ή άτομα εκτός κοινότητας) που εμπλέκονται στην όλη διαδικασία. Τέλος, επιβάλλεται να είναι διακριτός ο σεβασμός της ερευνητικής ομάδας του φακέλου στις εθιμικές πρακτικές των κοινωνικών ομάδων

κατά τη διάρκεια της πρόσβασης στο στοιχείο 'Αυλής', να υπάρχει ενεργή συμμετοχή των τοπικών ή των περιφερειακών δομών διοίκησης και να υιοθετούνται κώδικες ερευνητικής δεοντολογίας που προκύπτουν από τις ορθές πρακτικές όπως αυτές αναγνωρίζονται διεθνώς στους Καταλόγους Καλών Πρακτικών Διαφύλαξης.

Τα Εθνικά Ευρετήρια είναι μία πρακτική, η οποία μέσω της διαδικτυακής καταγραφής και διασποράς της δύναται να προάγει την πολιτισμική γνώση και κατά συνέπεια να συνεπικουρεί στο διάλογο, στην επικοινωνία και στην κατανόηση ανάμεσα στην UNESCO, στα μέλη της και στον πολιτισμό τους. Μέσω της ανάπτυξης των ανθρωπιστικών επιστημών ο Οργανισμός γνωρίζει, ότι η έκφραση, η αντίληψη, η σύλληψη και η κατανόηση του πολιτισμικού φαινομένου διαφέρει και μεταλλάσσεται από κοινότητα σε κοινότητα, από λαό σε λαό, από τόπο σε τόπο και από περίοδο σε περίοδο. Για να διασφαλίσει λοιπόν η UNESCO την ορθή σχέση της με τα κράτη μέλη της και να προάγει την καταγραφή της 'Αυλής' τους δίνει τη δυνατότητα να καταγράψουν, να αναλύουν και να προβάλλουν τα στοιχεία στα Εθνικά τους Ευρετήρια με τη δική τους αντίληψη και κριτήρια.

Τα κράτη-μέλη έχουν τη δυνατότητα να προσαρμόζουν στις πολιτισμικές ανάγκες και ιδιαιτερότητές τους τον σχεδιασμό και την εφαρμογή των Εθνικών Ευρετηρίων τους, έτσι ώστε να επιτυγχάνεται με τον καλύτερο δυνατό τρόπο: α) η καταγραφή και η αρχειοθέτηση των στοιχείων 'Αυλής' σύμφωνα με τις πολιτισμικές και εθνοτοπικές δομές κάθε κράτους μέλους αλλά και τον τρόπο που αυτό κατηγοριοποιεί τις συλλογικές ταυτότητες των κοινωνικών ομάδων που εκπροσωπεί, β) η παρουσίαση φακέλων με στοιχεία 'Αυλής' με σεβασμό στις τοπικές εθιμικές πρακτικές και με ελεύθερη πρόσβαση για το κοινό (διαδικτυακοί ιστότοποι, έντυποι κατάλογοι και ψηφιακά πολυμέσα), γ) η συνεργασία κρατικών φορέων αλλά και μη κυβερνητικών επιστημονικών, εκπαιδευτικών, τεχνολογικών, τεχνικών, καλλιτεχνικών και

πολιτιστικών οργανισμών με σκοπό την προστασία και τη διάδοση της έννοιας της 'Άυλης' και των τοπικών ή διεθνικών στοιχείων 'Άυλης' του εκάστοτε κράτους-μέλους και δ) η ενημέρωση και η ευαισθητοποίηση της κοινής γνώμης σχετικά με την 'Άυλη' αλλά και με τις άυλες πολιτισμικές εκφάνσεις σε τοπικό και περιφερειακό επίπεδο.

Είναι σημαντικό να αναφερθεί ότι η UNESCO δίνει επιπρόσθετα τη δυνατότητα στα κράτη-μέλη της να εισάγουν στοιχεία 'Άυλης' και σε συναφείς καταλόγους της, οι οποίοι περιλαμβάνουν στοιχεία πολιτιστικής κληρονομιάς.

Κοινότητες και λαοί που ορίζονται από διαφορετικές μεταβλητές όπως: ο γεωγραφικός και γεωπολιτικός τόπος τους, η ιστορική και κοινωνικοπολιτική πορεία τους, η κοσμοαντίληψή τους μέσω των επιστημονικών, φιλοσοφικών και θρησκευτικών τους θεωρήσεων, οι συλλογικές (εθνοτικές, πολιτισμικές) τους ταυτότητες, η αντίληψή τους περί παιδείας και μορφώσεως, οι ταξικές τους κοινωνικές δομές, το οικονομικο-πολιτικό τους σύστημα.

Αναφορικά τώρα με την καταγραφή στοιχείων 'Άυλης' με σκοπό τη σύνταξη φακέλων προς ένταξη στα Εθνικά Ευρετήρια η UNESCO προτάσσει ενδεικτικά κατηγορίες και πεδία μελέτης και ανάλυσης. Πιο συγκεκριμένα ο Οργανισμός θέτει τις κάτωθι κατηγορίες με τα συναφή πεδία τους:

1. Ταυτότητα του Στοιχείου,

α) ονομασία, όπως χρησιμοποιείται από την κοινότητα ή την ομάδα, β) ονομασία με πληροφοριακή περιγραφή, γ) κοινωνικές ομάδες άσκησης, δ) καθορισμός φυσικού τόπου άσκησης, ε) σύντομη περιγραφή.

2. Χαρακτηριστικά του Στοιχείου,

α) συναφή υλικά στοιχεία, β) συναφή άυλα στοιχεία, γ) γλώσσες - γλωσσικοί κώδικες, δ) προέλευση.

3. Άτομα και Φορείς σχετιζόμενα με το Στοιχείο,

α) στοιχεία τελεστών (όνομα, ηλικία, φύλο, κοινωνική θέση, επαγγελματική ιδιότητα κ.ο.κ.), β) στοιχεία ετέρων συμμετεχόντων, γ) εθιμικές πρακτικές που κάνουν προσβάσιμο το στοιχείο, δ) τρόποι μετάδοσης, ε) ενδιαφερόμενοι οργανισμοί (πανεπιστημιακά ιδρύματα, ερευνητικά κέντρα, μη κυβερνητικές οργανώσεις κ.ο.κ.).

4. Κατάσταση Στοιχείου περί Βιωσιμότητας,

α) απειλές για τη θέσπισή του, β) απειλές για τη μετάδοσή του, γ) διαθεσιμότητα συναφών υλικών και άυλων στοιχείων, δ) βιωσιμότητα των υλικών και άυλων στοιχείων του, ε) μέτρα προστασίας τα οποία βρίσκονται σε ισχύ.

5. Τρόπος Συλλογής Δεδομένων και Καταγραφής Στοιχείου,

α) συγκατάθεση και συμμετοχή των κοινωνικών ομάδων που ασκούν το στοιχείο, β) περιορισμοί, εφόσον υπάρχουν, σχετικά με την χρήση δεδομένων καταγραφής, γ) άτομα που πληροφορούν σχετικά με το στοιχείο (όνομα και η σχέση τους με το στοιχείο), δ) τόπος και ημερομηνία καταγραφής, ε) ημερομηνία εισαγωγής δεδομένων στον φάκελο, στ) συντακτική ομάδα φακέλου.

6. Αναφορές του Στοιχείου,

α) βιβλιογραφία, β) δισκογραφία, γ) οπτικοακουστικό υλικό, δ) αρχεία

ΓΕΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνόγλωσση

Αποστολόπουλος,Κ., Σδράλη, Δ., (2009), *Εναλλακτικός και Ήπιος τουρισμός Υπαίθρου*, Αθήνα: Ελληνοεκδοτική.

Αυγερινού, Κολώνια, Σ., (2011), *Τουρισμός-Πολιτισμός, ευνοϊκοί και περιοριστικοί παράγοντες του σχεδιασμού με όρους αειφορίας*, Αθήνα, ΕΜΠ/ΔΠΜΣ/Αρχιτεκτονική-σχεδιασμός χώρου/Πολεοδομία και Χωροταξία.

Βλαβιανός, Ν., (2018), *Η Καταστροφή των Ξύλινων Αλιευτικών Σκαφών: Ισχυρό Πλήγμα κατά του Ναυτικού Πολιτισμού - Δελτίο Τύπου του Ναυτικού Μουσείου της Ελλάδος*, Πειραιάς: Ναυτικό Μουσείο της Ελλάδος.

Γκαντζιάς, Γ., (2007), «*Ο Πολιτισμός στην Ψηφιο-Επικοινωνιακή Παγκοσμιοποίηση (Culture in Info-Communication Globalization), Πολιτιστικές Δραστηριότητες, Γενικό (Δημόσιο) Συμφέρον και Νέες Τεχνολογίες*», 13^ο Συνέδριο Εφαρμογών και Πληροφορικής και Επικοινωνιών, Συνεδριακό Κέντρο «Ι. Βελλίδης», Θεσσαλονίκη, [ανάκτηση 15/03/2018].

Δαμιανίδης Κ., Ζήβας, Α., (1986), *Το Τρεχαντήρι στην ελληνική ναυπηγική τέχνη*, Αθήνα: Ελληνικός Οργανισμός Μικρών-Μεσαίων Επιχειρήσεων και Χειροτεχνίας.

Δαμιανίδης, Κ., (1990), *Ελληνική παραδοσιακή ναυπηγική*, Αθήνα: Ελληνική Τράπεζα Βιομηχανικής Ανάπτυξης.

Δαμιανίδης Κ., (2011), *Μουσείο Ναυπηγικών και Ναυτικών Τεχνών του Αιγαίου*, Μελέτη Σκοπιμότητας, Αθήνα.

Δαμιανίδης, Κ., (2016), Πλοία Μνημεία: Ζητήματα Διάσωσης, Συντήρησης και Αποκατάστασης, στο, *Πλοία μνημεία της ελληνικής ναυτικής παράδοσης & μουσειακή πραγματικότητα* του Θ' Πανελληνίου Συνεδρίου Ναυτικών Μουσείων, Πειραιάς Π.Ν.Μ. Θ/Κ "Γεώργιος Αβέρωφ", Πειραιάς: Ναυτικό Μουσείο Ελλάδος.
Hirst, P., Thompson, G., (2000), *Η παγκοσμιοποίηση σε Αμφισβήτηση*, Αθήνα: Παπαζήσης.

Καστόρας, Σ., (2002), *Αρχές και μέθοδοι επικοινωνίας*, Πάτρα: Ελληνικό Ανοιχτό Πανεπιστήμιο.

Κορρές, Γ., (2002), *Οικονομική Διαχείριση*, στο, *Οικονομία του Πολιτισμού*, Τόμος Α, Πάτρα : Ελληνικό Ανοιχτό Πανεπιστήμιο.

Κοσμίδου, Ζ., (2000), *Ο πολιτισμός ως επικοινωνιακό μέσο για τη βελτίωση για τη βελτίωση των Διεθνών Σχέσεων και Ελληνική Πολιτιστική Διπλωματία*, Διδακτορική Διατριβή, Αθήνα: Πάντειο Πανεπιστήμιο.

Κύρκος, Σ., (2008), *Η προστασία των πολιτιστικών αγαθών και της πολιτιστικής κληρονομιάς στον 21ο αιώνα: Θεσμικές και νομοθετικές διαστάσεις*, ΕΔΥ, Πάτρα: Ελληνικό Ανοιχτό Πανεπιστήμιο.

Λεμοντζής, Ν., (2011), *Από τα «ξύλινα τείχη, στα καρνάγια του Περάματος* maritech news, τεύχος Ιουλίου –Αυγούστου.

Μπιτσάνη Ευγενία, (2002), *Πολιτισμός και τοπική Κοινωνία, Η τοπική πολιτιστική ανάπτυξη στην Ελλάδα και ο ρόλος της Τοπικής Αυτοδιοίκησης, 1980-2000*, Διδακτορική Διατριβή, Αθήνα: Πάντειο Πανεπιστήμιο.

Μπιτσάνη, Ε., (2004) *Πολιτισμική Διαχείριση και Περιφερειακή Ανάπτυξη: Σχεδιασμός Πολιτιστικής Πολιτικής και Πολιτιστικού Προϊόντος*, Αθήνα: Διόνικος.

Μπιτσάνη, Ε., (2008), Πολιτιστικές δραστηριότητες και περιφερειακή ανάπτυξη στην κοινωνία των πληροφοριών και της γνώσης, Εναλλακτικό Διδακτικό Υλικό, κεφ. 3 στο *Πολιτιστική Διαχείριση και Πολιτική στην Εποχή της Κοινωνίας των Πληροφοριών και της Γνώσης για τη Θεματική Ενότητα:ΔΠΜ51: Πολιτιστική Πολιτική και Διοίκηση*, Πάτρα: Ελληνικό Ανοιχτό Πανεπιστήμιο.

Μπονάρου, Χ., (2012). *Οπτικός Πολιτισμός και Τουρισμός: Αναπαραστάσεις της Ελλάδας στις Τουριστικές Καρτ Ποστάλ*. Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση.

Πασχαλίδης, Γρ., Καμπούρη-Ιωαννίδου, Αικ., (2002), *Οι Διαστάσεις των Πολιτιστικών Φαινομένων: Εισαγωγή στον Πολιτισμό*, Πάτρα: Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο.

Παυλογεωργάτος, Γ., Κωνσταντογλου, Μ., (2005) “Πολιτισμικός Τουρισμός: Η Περίπτωση της Ελλάδας”, στο, Βερνίκος, Ν., Δασκαλοπούλου, Σ., Μπαντιμαρούδης, Φ., Μπουμπάρης, Ν., και, Παπαγεωργίου, Δ. (επιμ.) *Πολιτιστικές Βιομηχανίες: Διαδικασίες, Υπηρεσίες, Αγαθά*. Αθήνα: Εκδόσεις Κριτική, (Παράλληλα κείμενα για τη Θ.Ε. ΔΠΜ50, (2012). Κείμενο 32), Πάτρα: Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο.

Σταυρόπουλος, Ν., (2018), *Η Καταστροφή των Ξύλινων Αλιευτικών Σκαφών: Ισχυρό Πλήγμα κατά του Ναυτικού Πολιτισμού*, Δελτίο Τύπου του Ναυτικού Μουσείου της Ελλάδος, Συνέντευξη Τύπου της, Πειραιάς: Ναυτικό Μουσείο της Ελλάδος.

Ξενόγλωσση

Bendix, R. (2009), «Heritage between economy and politics: An assessment from the perspective of Cultural Anthropology», στο L. Smith & N. Akagawa (Επιμ.), *Intangible Heritage* (σελ. 415-440). Abingdon: Routledge.

Cooke, U., Kothari, B. (2001), *Participation: The New Tyranny?*, New York: Zed Books.

Dang, Thi, Phuong, Anh, (2017), *The relationship between intangible cultural heritage and community development: A case study of kite playing in Vietnam's Red River Delta*. *VNU Journal of Social Sciences and Humanities*
<http://journal.ussh.vnu.edu.vn/index.php/vjossh/article/view/202>,

Hawkes JON, (2001), *The Fourth Pillar of Sustainability, Culture's essential role in public planning*,
[http://www.culturaldevelopment.net.au/community/Downloads/HawkesJon\(2001\)TheFourthPillarOfSustainability.pdf](http://www.culturaldevelopment.net.au/community/Downloads/HawkesJon(2001)TheFourthPillarOfSustainability.pdf), [ανάκτηση 10/03/2018]

Heritage, (2010), <https://www.cambridge.org/core/journals/international-journal-of-cultural-property/article/heritage-2010-2nd-international-conference-on-heritage-and-sustainable-development/1FC2EE85D85CBF4C5155C10E36222AE2> [ανάκτηση 10/04/2018]

Jacobs, M., (2014), *Brokers, Facilitators and Mediation: Critical Success F(A)ctors for the Safeguarding of Intangible Heritage*. Brussels: Volkskunde.

[Kirshenblatt-Gimblett](#), Barbara , (2004), *Intangible Heritage as Metacultural Production*,
<https://onlinelibrary.wiley.com/doi/pdf/10.1111/j.1350-0775.2004.00458.x>

McKercher B., Hilary C., (2012), *Cultural Tourism the Partnership Between Tourism and Cultural Heritage Management*.

Pereira Roders A., and Van, Oers, R., (2011), *Editorial: bridging cultural heritage and sustainable development*, Journal of Cultural Heritage Management and Sustainable Development

Prentice, R., (1993), *Tourism and heritage attractions*, pp.253pp.ref.168, <https://www.cabdirect.org/cabdirect/abstract/19931852137>

Richards, G., (2011), *Cultural tourism trends in Europe: a context for the development of Cultural Routes*, http://www.tram-research.com/cultural_tourism_in_europe.PDF,

Throsby, David, (2010), *The Economics of Cultural Policy*, https://books.google.gr/books?id=FwHol8kZ0eMC&printsec=frontcover&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false

ICOMOS (2002), Γενικές αρχές της Χάρτας, μτφρ. Αικ.Δημητσάντου-Κρεμέζη, Αθήνα: ICOMOS, http://www.icomos.org/charters/tourism_greek.pdf

International Institute of Sustainable Development (IISD), (2018), *Sustainable Development*, <http://www.iisd.org/topic/sustainable-development>,

Unesco, (2003), *Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage*, <http://unesdoc.unesco.org/images/0013/001325/132540e.pdf>

http://www.unesco.org.cy/Programmes-Pagkosmios_Katalogos_Aylis_Politistikis_Klironomias,GR-PROGRAMMES-04-02-02,GR